

Zachowek

Wspólność majątku spadkowego

Zachowek – cel instytucji

- **Ochrona interesów najbliższych** krewnych spadkodawcy oraz jego małżonka/ swoboda testowania niekiedy może być przyczyną pokrzywdzenia najbliższych
- **Rezerwa** (w prawie francuskim): dwie części spadku - rozrządzalna i nierozrządzalna, która to jest wyłączona od dyspozycji spadkodawcy -> spadkobiercy konieczni,
- **Zachowek** – roszczenie o zapłatę określonej sumy pieniężnej (pochodna udziału spadkowego, jaki przypadłby spadkobiercy ustawowemu)/ a nie możliwość domagania się określonej części majątku spadkowego
- **Funkcja** – ochrona interesów majątkowych najbliższych członków rodziny zmarłego przez zapewnienie im niezależnie od woli spadkodawcy, a nawet wbrew jego woli roszczenia pieniężnego
- obowiązek powstaje z chwilą śmierci i należy długów spadkowych;

Podmioty uprawnione do zachowku

- Wąski krąg osób – tylko najbliższe osoby zmarłego:
- **zstępni**,
- **małżonek**,
- **rodzice** spadkodawcy, o ile byliby oni powołani do spadku z ustawy
- *Spadkodawca z dwójką dzieci i rodzicami -> testament: powołanie do całości spadku osoby obcej*

Uprawnienie do żądania zachowku przysługuje tylko dzieciom, rodzice uzyskaliby prawo do zachowku gdyby spadkodawca nie pozostawił dzieci.

- Wyłączenia:
- 1) osoby uznane za **niegodne**; osoby, które **zrzekły się** dziedziczenia; **odrzucały** spadek przypadający im z ustawy -> osoby traktowane jakby nie dożyły otwarcia spadku;
- 2) **małżonek wyłączony** od dziedziczenia w trybie art. 940 k.c.;
- 3) **wydziedziczeni** przez spadkodawcę.

- **Roszczenie o uzupełnienie zachowku:**

jeżeli udział w spadku nie pokrywa należnego spadkodawcy zachowku np. do dziedziczenie dochodzi zdolny do pracy małżonek w zbiegu z rodzeństwem, a do substratu zachowku należy doliczyć znaczne darowizny (udział małżonka w spadku = $\frac{1}{2}$, udziały rodzeństwa = po $\frac{1}{4}$. Uprawniony do zachowku tylko małżonek. Wartość spadku: 1000 + wartość darowizn: 3000 = wartość substratu zachowku: 4000. Wartość zachowku dla małżonka ->

4000 x $\frac{1}{2}$ x $\frac{1}{2}$ = 1000. Roszczenie o uzupełnienie zachowku: 1000 – 500 = 500

- Roszczenie o zapłatę sumy pieniężnej tytułem zachowku – również gdy uprawniony nie otrzymał go w innej postaci niż powołanie do dziedziczenia (art. 991 § 2, 996, 997 k.c.):
 - a) darowizna (w tym zalicza się na należny dalszemu zstępnemu zachowek darowizny czy zapisy wind. uczynione na rzecz jego wstępnego (art. 996 k.c. zd. 2)
 - b) zapis zwykły lub windykacyjny,
 - c) poniesione na rzecz zstępnego koszty utrzymania oraz wykształcenia jeśli **przekraczają przeciętną miarę**

Wybór spadkodawcy co do sposobu zaspokojenia os. upr. do zachowku (wiązący charakter)

Zobowiązani z zachowku. Kolejność realizacji roszczenia

1. Spadkobiercy powołani do dziedziczenia :

Jeżeli spadkobierca sam jest uprawniony do zachowku, odpowiada tylko za zachówek do wysokości **nadwyżki przekraczającej jego własny zachówek**.

2. Osoby, na rzecz których ustanowiono zapis windykacyjny (odpowiedzialność **solidarna**, subsydiarna); przeszkody po stronie spadkobiercy- np. niewypłacalność, bezskuteczność egzekucji z majątku, oddalenie powództwa na podstawie art. 5 k.c. itp.

3. Obdarowani: odpowiedzialność subsydiarna; kolejność żądania wykonania roszczenia od najpóźniej obdarowanego (odpowiedzialność **samodzielną i sukcesywną, brak solidarności, brak regresu w stosunku do pozostałych obdarowanych**)

Zapisobiercy windykacyjni i obdarowani

- odpowiedzialni jedynie w granicach **wzbogacenia** będącego skutkiem zapisu wind., czy darowizny
- jeżeli są też uprawnieni do zachowku – odpowiadają **tylko do nadwyżki przekraczającej ich zachowek**
- możliwość **zwolnienia się z zobowiązania przez wydanie** przedmiotu darowizny/ zapisu wind. (upoważnienie przemienne nie obejmuje wydania surogatów)
 - stan wydawanego przedmiotu
- różnicowana sytuacja obdarowanych: darowizny sprzed **mniej niż 10 lat od otwarcia spadku** w stosunku do osób **niebędących spadkobiercami ani uprawnionymi do zachowku**; darowizny w **każdym czasie** na rzecz spadkobierców czy upr. do zachowku

Wysokość zachowku

- Roszczenie o zapłatę sumy pieniężnej: **1 /2** lub **2/3** udziału spadkowego, który przypadłby uprawnionemu przy dziedziczeniu ustawowym
- Uprzywilejowanie: **osoby trwale niezdolne do pracy** oraz **małoletni zstępni**; ocena wg chwili otwarcia spadku;
- Ustalanie wysokości zachowku:
 - 1) ustalenie udziału spadkowego - podstawa do obliczenia zachowku
 - obliczanie udziału spadkowego – spadkobiercy niegodni oraz ci, którzy odrzucili spadek **TAK**
 - spadkobiercy, którzy zrzekli się dziedziczenia lub wydziedziczeni **NIE**
 - 2) ustalenie czy uprawniony jest pełnoletni i zdolny do pracy, czy też nie ($\frac{1}{2}$ lub $\frac{2}{3}$ udziału spadkowego)
 - 3) uzyskany ułamek zachowkowy pomnożyć przez substrat zachowku = konkretna suma należnego zachowku

Wysokość zachowku

- **Substrat zachowku** -> czysta wartość spadku + wartość podlegających doliczeniu darowizn+ wartość zapisów windykacyjnych
- **Czysta wartość spadku:** odjęcie od aktywów wartości długów spadkowych (bez zapisów zwykłych i poleceń)
- **Doliczenie legatu windykacyjnego:** niezależnie od tego kto jest zapisobiercą wind., kiedy zapis uczyniono, ani kto jest zobowiązanym z zachowku; doliczenie zapisu wind. nawet gdy upr. realizuje całe roszczenie względem spadkobiercy
- **Doliczanie darowizn:**
- wg jednolitych zasad niezależnie od tego kto jest uprawniony do zachowku
- zasadniczo wszystkie darowizny
- niezależnie czy przedmiot darowizny jeszcze istnieje albo czy jest w majątku obdarowanego
- brak majątku spadkowego nie wyłącza doliczenia darowizn; podstawa obliczenia zachowku – wartość darowizn

Wysokość zachowku

- **Wyłączenia od doliczania:**
- 1) drobne darowizny **zwyczajowo przyjęte**, niezależnie od czasu i osób na rzecz, których je wykonano
- 2) darowizny dokonane **na rzecz osób niebędących spadkobierców lub uprawnionych do zachowku przed więcej niż 10 lat** od otwarcia spadku
- 3) jeżeli zachowek obliczany jest dla zstępnego, **darowizny dokonane w czasie gdy spadkodawca nie miał jeszcze zstępnych**, chyba że < 300 dni przed urodzeniem zstępnego
- 4) jeżeli zachowek obliczany jest dla małżonka – **darowizn przed zawarciem związku małżeńskiego** (zawarcie małżeństwa z upr. do zachowku)
- **Data orzekania:** obliczenie zachowku na podstawie wartości spadku ustalonej wg cen z daty orzekania o roszczeniach z tego tytułu

Termin przedawnienia/ dziedziczenie roszczenia

- Roszczenie uprawnionego z tytułu zachowku – **5 lat od ogłoszenia testamentu**
 - termin przy braku testamentu?
- Roszczenie przeciwko osobie zobowiązanej do uzupełnienia zachowku z tytułu otrzymanych od spadkodawcy zapisu windykacyjnego lub darowizn – **5 lat od otwarcia spadku**
- Dziedziczenie roszczenia z tytułu zachowku – tylko **gdy spadkobierca osoby uprawnionej sam należy do kręgu osób uprawnionych do zachowku po pierwszym spadkodawcy** (art. 1002 k.c.)
 - spadkobiercy, którzy w konkretnej sytuacji są upr. do zachowku czy spadkobiercy należący w ogólności do kręgu os. upr. po pierwszym spadkodawcy?

Wydziędziczenie – pozbawienie prawa do zachowku

- Czynność testamentowa/ zdolność testowania
- Zakres wydziedziczenia – całkowite wydziedziczenie
- Warunek i termin
- Przyczyny wydziedziczenia (*numerus clausus*) - art. 1008 k.c./ konkretyzacja przyczyny w testamencie
- Przebaczenie
- Przebaczenie po wydziedziczeniu – uchw. SN III CZP 24/71 (*„Gdy spadkodawca przebaczył spadkobiercy po wydziedziczeniu go w testamencie, wydziedziczenie to jest bezskuteczne bez względu na formę, w jakiej przebaczenie nastąpiło.”*)

Wspólność majątku spadkowego

Aż do chwili działu spadku istnieje pomiędzy spadkobiercami wspólność majątku spadkowego, do której mają odpowiednie zastosowanie przepisy o współwłasności w częściach ułamkowych, chyba że co innego wynika z przepisów zawartych w tytule VIII ks. IV KC

- Od chwili otwarcia spadku spadkobiercą przysługują odpowiednie udziały w poszczególnych przedmiotach wchodzących w skład spadku

Wspólność majątku spadkowego

1) współposiadanie i współkorzystanie:

Uprawnienie każdego ze współspadkobierców, chyba że w testamencie powołany został wykonawca testamentu (art. 988 kc) lub jeżeli ustanowiony zostanie kurator spadku nieobjętego

Odmienności w stosunku do przepisów o współwłasności w częściach ułamkowych:

- Możliwość rozporządzania udziałem w przedmiocie należącym do spadku za zgodą pozostałych spadkobierców (art. 1036 kc)
- Zbycie udziału w spadku
- Wyjście ze wspólności (dział spadku)

Wspólność majątku spadkowego

2) ochrona praw współspadkobierców:

- Naruszenie uprawnienia do współposiadania i współkorzystania => środki ochrony przewidziane w przepisach o współwłasności w częściach ułamkowych

3) Zbycie udziału w przedmiocie wchodzącym w skład spadku:

- Od chwili przyjęcia spadku spadkobierca rozporządza swoim udziałem spadkowym bez zgody pozostałych, ale z uwagi na treść art. 1036 kc nie może swobodnie rozporządzać udziałem w przedmiocie wchodzącym w skład spadku
- Zgoda ta odmiennie od art. 199 kc nie może zostać zastąpiona decyzją sądu
- Skutki braku zgody:
- brak nieważności, jest bezskuteczność
- Bezskuteczność czynności tylko w sytuacji gdy dokonane rozporządzenie naruszałoby uprawnienia spadkobierców (lub spadkobiercy) wynikające z przepisów o dziale spadku
- Skutek- przy dziale spadku traktowanie konkretnego przedmiotu tak jakby udział w nim nie został zbyty